

DE HILLEGONDA-KERK TE HILLEGERSBERG

DOOR CHR. VAN DEN BERG

BIJ een van de vele bezoeken, die ik heb gebracht aan het oude kerkgebouw van de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Hillegersberg, werd mijn aandacht getrokken door een in de consistorie hangende gravure van het kerkje, zooals dit voor enkele tientallen jaren was gelegen temidden van uitgestrekte weilanden, welke maar al te vlug de begeerige blikken der bouwspeculanten op zich zagen gevestigd. Verleende vroeger de landelijke omgeving aan de Hillegonda-kerk¹⁾ een eigenaardig cachet, dit zou vanwege de omringende bebouwing geheel zijn verdwenen, als de hooge ligging en de nabij gelegen begraafplaats haar niet voor insluiting hadden behoed.

Een interessant plekje, tevens rijk aan herinneringen uit een vroeger tijdperk is stellig deze heuvel, dien men voor de grondslagen van de kerk heeft uitgekozen. Boringen ten westen van het kerkgebouw, in 1829 verricht op verzoek van den hoogleeraar Reuvens, wezen uit dat zich ter diepte van ongeveer $3\frac{1}{2}$ meter een hellende veenlaag bevindt van 3 d.m. dikte²⁾. Hiermede was het bewijs geleverd, dat de heuvel van natuurlijken oorsprong is. Of, en in hoeverre de Romeinen dit terrein aanmerkelijk zouden hebben verhoogd, ten einde een beter gezicht te hebben op dat gedeelte van de Maas, dat onder den naam Hel- of Hellemeer bekend stond, is moeilijk na te gaan. Onwaarschijnlijk lijkt mij deze onderstelling in geen geval. Eenige opheldering in onze gissingen naar den ouderdom van het dorp en het, vrij spoedig verlaten, slot op „den Berg” geeft een oorkonde van vóór 993, want in dat stuk worden door Graaf Arnulfus en zijn gemalin Ludgarda verschillende goederen, waaronder het dorp Bergan ten westen van den Rijn, aan de abdij Egmond geschonken. Aannemende, dat met Bergan het latere Hillegersberg bedoeld wordt, blijkt vóór de 12de eeuw

1) Zie over de z.g. patrona secundaria Hillegardis (Hillegonda) van de kerk van Hillegersberg de nog te verschijnen studie van L. J. Rogier in Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem.

2) Vergelijk W. van den Hoonard, Beschrijving van Hillegersberg.

nog geen Heer van Hillegersberg zijn burcht te hebben gesticht, omdat de Graaf van Holland nog in 1083 verklaarde de abdij Egmond in hare bezittingen, waaronder drie hoeven in het dorp Bergan, te bevestigen.

Mogen we gelooven, dat de eerste bewoners naar aanleiding van de Noormannen-invallen omstreeks 993 deze streek bevolkten, dan zal niet lang daarna op den Berg een kerkje zijn verrezen. Inderdaad blijkt het bestaan ervan in 1028 als Keizer Koenraad (1025-1039) de bevestiging schenkt van giften gedaan door de bisschoppen Ansfridus (994-1010) en Adelbold (1010-1025) aan de abdij van St. Paulus te Utrecht, onder welke giften de kerk Rotta voorkomt¹⁾. De naam „Rotta” heeft geen stand gehouden. De kerkelijke oorkonden voerden den naam „Hildegersberg” reeds in de 12de eeuw, in de Grafelijkheidsrekeningen kwam hij eerst tegen het midden van de 14de eeuw voor.

Uit het hiervoren genoemde moet dus worden afgeleid, dat de kerk is gesticht tusschen 994 en 1025; derhalve enkele eeuwen vroeger dan de burcht, die onder of vóór de Regeering van Graaf Willem II zal zijn verrezen²⁾.

Over dit slot, waarvan bekend is dat het vóór 1269 in leen gehouden werd door Heer Vranke Stoep van Hildegardsberghe, schreef Jacob Lois in 1672 onder meer het volgende:

„Het slot van den Bergh is een out ende groot gebouw, men noemt het nu het Reusenhuys; het is gelegen een kleyne myle noortoost van de stadt Rotterdam. Het was al gebout eer datter swaere dycken om het lant syn geweest, ende van wie dat het getimmert is, kan men door de outheyt niet wel weeten. Het was seer groot van mueren en tooren ende met een capel ofte kercke daeraen gelegen op eenen hooghen bergh ofte heuvel, maer is nu geheel vervallen. De lantluyden die pleegen op deese hooghte haer selven te salveeren als het Maeswaeter bij wintertyden over het lant vloeyde.

Dit schoone slot is verbrant en verwoest ten tyde van

1) Verg. J. A. A. Rogier, Hillegersberg vóór de Reformatie, in Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem.

2) Verg. R. Fruin, Verspr. Gesch. Dl. VI pag. 20.

vrouwe Jacoba in den jaere 1426 van capiteyn Willem Nagel met syn rovers ende quaet volck.

Op den heuvel staet nu een schoone kerck ende aen de suytsyde van den heuvel is noch een vervallen swaeren toren overigh, het toont van verren noch schoon en verheven in het aensien, het heeft een schoon welbetimmert dorp noortoost aen gelegen rontsom met seer schoone weylanden."

De parochie Rotte of Hillegersberg was tamelijk uitgebreid. Deze kerk moet de moederkerk geweest zijn van de parochies Bleiswijk, Zevenhuizen, Cralingen en Rotterdam, die alle in de 12de of 13de eeuw van Hillegersberg zijn afgescheiden ¹⁾. Tot het kerspel Hillegersberg behoorde mede de kapel van het slot Wena, gewijd aan St. Sebastianus en de St. Lazarus kapel aan de westzijde van de Schie ²⁾.

Voor het eerst wordt onze kerk aangetroffen in de opgave der opbrengst van de verschillende termijnen van verschuldigde tienden ten behoeve van het Heilige land geheven. Een oorkonde, die zeker vermeldenswaard is, is die van 29 September 1325, waarbij Geraerd, pastoor der parochie te Hillegartsberghe en Diderick Buekel uter Nesse verklaren als uitvoerders van het testament van Hr. Jan van Meerlijn in leven „persoenre” te Ouderschije, een overeenkomst te zijn aangegaan omtrent het door dezen nagelaten land, in dier voege, dat degene, die dit land gebruikt, zal betalen 40 schellingen aan het altaar, dat Heer Jan zelf heeft gesticht en 10 schellingen aan den „persoenre” van Schie, benevens jaarlijks een pond aan Heer Gerard van den Berge, doch na diens dood 10 schellingen aan den pastoor der parochie ten Berghe, om in beide kerken missen te lezen ter nagedachtenis van Heer Jan; de overige inkomsten van dit land zouden komen aan de kapel, die Diederick Buekel beloofd had te stichten in de kerk te Schie.

12 Mei 1383 verklaarde Henricus van den Rijn, abt van „Sint Pouwels” te Utrecht in leen te hebben gegeven aan Franck van Ghistel zijn tiende, gelegen tusschen Scar-

1) Uitgezonderd de kapel s.s. Septem Dormientes op het Roodezand, die altijd tot het kerspel Hillegersberg is blijven behoreen, vond de afscheiding van de parochie Rotterdam plaats tusschen 1298-1306.

2) Verg. J. A. A. Rogier.

pendrecht en Lauwersee in het kerspel van Hillegaerst.

De bronnen zwijgen tot 1404, in welk jaar Heer Henricus Poelwijck, abt van den officiaal van den aartsdiaken, Heer Johannes, zoon van Henricus, priester van de Utrechtsche diocees, voor de kerk van Hilghersberch voordroeg wegens den dood van den laatsten pastoor Gerardus de Rodenzande.

De Hoeksche en Kabeljauwsche twisten verstoorden wel dra den vrede en de rust rondom den trotschen, sterken burcht en het oude kerkje.

Onder aanvoering van den Hoekschen baljuw Willem Nagel verwoestten de Kennemers de voornaamste aan Kabeljauwsch gezinde edelen toebehoorende kasteelen in Schie-land en werd, evenals de sloten Cralingen of Honingen en Spangen, ook onze burcht in 1426 door den vijand opgeëischt. Of de stormram dikwijls de hechte kasteelmuren zal hebben gebeukt? Wij weten het niet. Op welke wijze de bezetting zich ook mocht hebben verweerd, zij moest zwichten voor de overmacht, die de sterkte plunderde en haar daarna in brand stak, waardoor ongetwijfeld de, in de nabijheid staande, kerk eveneens een prooi der vlammen werd. Slechts de kerktoren, of althans een groot gedeelte ervan bleef behouden en kon later bij den herbouw van de kerk worden hersteld.

Deze bouwvallen haalt Willem van der Sluys aan in zijn verhaal over den Jonker Fransen oorlog. Zoo schreef hij:

„Op dezen dach (13 Febr. 1489) quamen die knechten van Bleyswijck met schuyten langhs de Rotte gevaren ende daar togen syluyden naar Hillegersbergh te lande wel 300 knechten sterck, ook quamen noch een deel knechten te voet ende te paerde te lantwaerts mede op Hillegersberch aan, soodat sij wel 700 knechten binnen dat dorp waren ende beschansten haarluyden wel sterck rontomme de kercke ende het vervallen affgebrande slot”.

De parochie Hillegersberg was gewijd aan St. Willibrordus. In het belang van eigen zieleheil of in dat hunner bloed- en aanverwanten schonken vele geloovigen vaste goederen of fondsen aan de kerk, waarvan de opbrengst moest strekken tot het bekostigen van de viering van mis-

sen en andere diensten. Een dergelijke stichting noemde men vicarie of kapellanie. De kerk van Hillegersberg bezat minstens twee vicarieën. De oudste was gesticht ter eere van St. Nicolaas en bestond al in het begin der 15de eeuw. Reeds in 1405 komt Ludolphus Houscilt voor als capelaan van St. Nicolaas. De tweede en laatste ons bekende vicarie is die van St. Petrus¹⁾.

Steunend op een oorkonde van Januari 1565, waarbij Frederik Schenck van Toutenburg, aartsbisschop van Utrecht aan de parochie van Hillegersberg vergunning verleent om landerijen te verkoopen ten behoeve van een nieuw orgel²⁾, een uurwerk en andere reparatiën, is het boven elken twijfel verheven, dat de kerk reeds vóór de Reformatie een zeker aantal morgens land in eigendom had. In 1584 werden de kerkelanden, die toen 56 morgen en 500 roeden groot waren, na verkregen toestemming van de Staten van Holland door de Hervormden verkocht, om uit de opbrengst de kosten te dekken, veroorzaakt door de herstelling van de kerk, welke destijds geheel van glazen en hout was beroofd. Zoowel door aankoop als schenkingen verkreeg de kerk na 1600 weer grondbezit, dat in 1660 reeds was aangegroeid tot 40 morgen en 125 roeden. In dat jaar moest echter ingevolge besluit van de Staten van Holland een aanmerkelijk gedeelte worden verkocht om een bedrag van f 7.000,- bijeen te krijgen, noodig voor een bijdrage in de kosten van den opbouw der door den brand verwoeste Gereformeerde kerk te Bergschenhoek.

De resteerende landen – voorzoover niet reeds verveend – werden in 1731 van de hand gedaan in het belang van den bouw eener pastorie. Eerst in 1747 was de kerk weer tot vorming van grondbezit in staat. Thans bezit de kerk geen landen meer.

Tijdens het pastoraat van Apollonius Petri werd de parochie door de nieuwe leer aangetast. Deze pastoor schijnt al het mogelijke te hebben gedaan om de kerk en alle kost-

1) Verg. J. A. A. Rogier.

2) In 1571 werd „noch betaelt aen de organist van Rotterdam doen hij den orghel visiteerde” vi st. Na de reformatie schijnt het orgel verdwenen te zijn.

baarheden te redden en is in tegenstelling met zoovelen van zijn ambtgenooten, de Roomsche leer niet afgefallen.

Omstreeks 1572 bracht hij, vergezeld van twee parochianen Jacop Meuwe en Pier Adriaensoen het vaatwerk, de altaarsieraden en de kerkgelden in een Rotterdamsche kerk in veiligheid, terwijl de beelden en koperen kronen op het kerkhof werden verborgen.

Toen de Hervormden de kerk in bezit kregen, was het inwendige geheel van zijn sieraden beroofd; de ramen stukgeslagen en vernield. Wel trof men nog schilderijen aan op wanden en pilaren, doch deze werden om haar Roomsche strekking door de Hervormden verwijderd.

Een rekening uit dien tijd geeft hierover het volgende weer:

„Betaelt Bartelmeus Henrickszoen metselaer de somme van negen Karolus guldens van prijse als voren waertoe bevonden is te belooopen zijn arbeyt van de altaren der kerck van Hillegesberch aff gebroken te hebben ende dezelve weerom gerepareert ende gepleistert mitsgaders de kerck alomme te zeer onbequaem zijnde tamelique bequaem gerestitueert omt woort Gods daer te vercondigen, hebbende de stoffen daertoe geleverd, blyckende bij quitantie hier geleverd”.

Stellig zijn dus alle voorstellingen en afbeeldingen, die de muren sierden, weggeschilderd en afgekrabd, zooals ten overvloede blijkt uit een rekening van 1624 toen Galleys de Cnoopmaker „van de schildery op de pylaren in de kerke aff te schrabben” 2 gl ontving.

Evenals alle zeer oude kerken is de Hillegonda-kerk gebouwd volgens de zoogenaamde heilige linie, waarbij de toren, die oudtijds tot ingang diende, westwaarts staat gericht en het koor is gelegen in de richting waar de zon opkomt.

Het oudste gedeelte is wel deze, bij de verwoesting in 1426 gespaard gebleven, 14e-eeuwsche ingebouwde toren met de in 1662 tegen den westgevel aangebrachte beeren¹⁾,

1) In de kerkerekeningen van 1662-64 werd, voor het maken van pilaren tot ondersteuning ende steyvinge van den thoorn door metselaar Jan Jansz Plemp en zijn knecht, verantwoord een bedrag van iij c xij gl. vij st.

met haar gemetseld rondbogig tongewelf en haar in den oostelijken torenwand gedichte vensters, die bewijzen, dat het oorspronkelijk kerkje lager was dan het tegenwoordige.

Waarschijnlijk in verband met oorlogsgebeurtenissen werden op 16 October 1572 de klokken uit den toren opgeëischt, hetgeen niet zonder protest geschiedde. Hiervan werd het navolgend verbaal opgemaakt:

„Opten xvij Octobris anno M D LXXIJ nae middach: is gecomen ten huysen van David Ewoutsoen scout te Hillegersbergh ende Rotteban eene Heynrick Ariaensoen, timmerman van Rotterdam ende vraechde den schoutt off hij die clocken volgende sijn commissie wilde laten volgen. Daer die schout op voor antwoord gaf: Ick sie, Ick hoore, Ick en can neymants goet wech geven. Ende die schout protesteerde voort ter presentie van Pieter Symonsoen, Neel Willemszoen, Pieter Claes van Wollefoppen, Claes Pieters Willemszoen, Michiel Vranckezoen, Barber Geurt Janszoen, Michiel Reymezoen en mij als clerck. w.g. Louwe Waert”.

De klokken, die nu in den toren hangen, zijn in 1592 en 1594 geleverd door de Utrechtsche klokkengieters Thomas en Hendrik Both; laatstgenoemde verklaarde 10 Maart 1592 dat de klok, die hij aan schout en gerechte van Hillegersberg leverde, de grootste was van de vijf klokken welke hij had gekocht van de stad Zutphen en waarvan hem onder stadszegel een certificatie dd 30 November 1590 was afgegeven. Volgens een kerkerekening van 1594 woog de grootste klok, die 243 ponden zwaarder was dan de vorige, 2845 ponden. Vermoedelijk zal de zwaarte van de kleine klok niet meer dan 1700 ponden hebben bedragen. De groote klok kreeg het opschrift: Georgio Grutero Praetore bald (?) Cor. Tul. Mart. Aditus A. B. Secret. in Hilleg. Salvatore mundi salva nos Joannes de trier me Fecit 1613 en op de kleine las men: Salvum Fac Populum Tuum Domine quem redimisti sanguine tuo¹⁾ Theobaldo Davids Praetore Cornelio Adriani Et Petro Franconis Aditus A.B.H. Secretario in Hillegersberg Cornelius Ammeroy me Fecit 1597. Uit het laatste kan dus worden afgeleid, dat de kleine klok in 1597 vernieuwd is.

1) Bewaar Uw volk, O Heer!, dat gij vrijgekocht hebt door Uw bloed.

In 1612 werd met Jan van Trier, klokkengieter te „Nimwegen” overeengekomen, om de groote klok, die gebarsten was, op het kerkhof te hergieten; het gewicht mocht echter niet lichter, wel zwaarder dan 2845 pond worden.

Het uurwerk, dat beslist de moeite waard is om te worden bezichtigd, werd in 1594 aangekocht bij den Goudschen uurwerkmaker Huich Claesz. Hopcoper, terwijl het oude, omstreeks 1585 vervaardigd door Jan Gerrits ter Goude, evenals de kleinste klok, den 20en October van dat jaar door het dorp Kethel werd overgenomen. Men leest er de volgende woorden op: „De heer Mr. Claudius Johs Steenlack, schout, de heer Jacob van Rooye, secretaris, Pieter van Straten en Cornelis Jansz Vollebregt, kerkmeesteren.”

In 1909 werden beide klokken versmolten blijkens een opschrift, dat luidt: „In het jaar 1909 waren te Hillegersberg Jhr. V. H. de Villeneuve, Burgemeester, L. v. d. Kloot en C. J. Oosthoek, wethouders, A. Algie, secretaris, gegoten door Gebrs. van Bergen te Midwolda”. Beide klokken dragen de inscriptie: „ter gedachtenis aan Jacoba Machtilda Vermaas geb. van Heyningen van haren echtgenoot 1909”.

De oude klokkenstoel met de ingesneden jaartallen 1745 en 1794 heeft plaats moeten maken voor een ijzeren constructie.

Vermeldenswaard is stellig nog een door Kindt vervaardigd gedicht, geschilderd op een zwart bord, hangende tegen de zuidzijde van den toren. Men leest daarop het volgende:

Matth. 5 : 3-10

Wien 't lust te weten of zijn hoop der zaligheid
op vaste zuilen rust, vindt hier het regh bescheid.

„Welzalig zijn” dus laat zich Jezus hooren,
de armgeestigen, hun is van God beschoren
Een rijkstroom, die van hemelstralen gloeit;
Welzalig, die hun zonden hier beschreijen
God zal hen aan zijn troostbron zelf geleijen
Die eindeloos van blijdschap overvloeit,
Welzalig zijn, die, zacht van aard en zeden,
Door hun geduld op slang en adders treden,
Het aardrijk is hun zalig erfbewijs.

25. DE HILLEGONDA-KERK UIT HET NOORD-OOSTEN GEZIEN.

Welzalig, die naar God en zijn genade
 Steeds hongeren; Hij zal hen, vroeg of spade
 Verzadigen met keur van hemelspijs.
 Welzalig zijn zij, die, in 't hart bewogen,
 Ellendigen verkwikken: Gods Meêdogen
 Zal hen alom bestralen als het licht.
 Welzalig, de reinhartigen, beveiligd
 Voor wereldlust, door Gods genaê geheiligd,
 Zij zullen zien zijn heilrijk aangezigt.
 Welzalig zijn de vreedzame, eensgezinden,
 Die steeds den band der liefde vaster binden,
 God eert hen als zijn dierbaar hemelzaad;
 Welzalig, die, om 't leeren en beleven
 Van 's Hemels regt, gehoond zijn en verdreven,
 Hun is het Rijk, dat blijft, als 't al vergaet.

1719

De kerk bestaat uit een middenschip met een dubbele reeks onderling door bogen verbonden kolommen of pilaren, aldus een scheiding in lengte-richting vormende van het hooger opgaand middenschip en de zijbeuken.

Gelijk in de meeste oude kerken is hier dus sprake van het zoogenaamde langsbeukige stelsel, in tegenstelling met het dwarsbeukige, dat o.a. in de St. Jacobskerk ¹⁾ te 's-Hage en de kerken te Voorburg, Rijswijk, Vianen en Amsterdam werd gevolgd en hoofdzakelijk beoogde een minimum aantal kolommen tegen een maximum van ruimte en licht-toetreding.

De overkapping in onze kerk is geen steenen gewelf, doch het gebruikelijk houten schinkelgewelf, rustend op balken met muurstijlen en karbeels ²⁾.

Bij het betreden van het kerkgebouw treft ons onmiddellijk het grootendeels bewaard middeleeuwsch interieur met zijn prachtige oude eiken betimmeringen, de hooge, soms overkapte 17de-eeuwsche kerkbanken, de preekstoel met koperen lezenaar en twee tweelichts-armluchters; de koperen voorlezerslessenaar en verschillende nog aanwezige kandel-
laars.

1) Zie C. H. Peters, De St. Jacobskerk te 's Hage. „Die Haghe 1900”.

2) Op het dak bevindt zich een open dakruiter uit de XVIIe eeuw.

De preekstoel is in 1631 gebouwd door Dirk Michielsz. Cock en moet volgens het bestek overeenkomen met den preekstoel in de Fransche kerk te Rotterdam. Het eikenhouten hek om den preekstoel, in 1632 aangebracht, werd in 1675 vergroot en verfraaid door den schrijnwerker Heyndrich Verbeek.

De oudste vaste banken dagteekenen van omstreeks 1660. In 1661 zorgde Maerten de Coninck, drayer tot Rotterdam voor „het drayen ende reemaecken van de pilaren onder de nieuwe gemaecte bancken in de kercke”.

Natuurlijk kon vanwege het begraven in de kerk het aantal der vaste banken, die men hoofdzakelijk in enkele rijen langs den wand aantrof, slechts gering zijn; de grootste ruimte werd ingenomen door stoelen, welke het eigendom waren van hen, die daarvoor een plaats hadden gehuurd. Waarschijnlijk schafte de kerk voor het eerst haar eigen stoelen aan in 1672, toen Teunis Berk voor het maken van 281 stoelen 397 gl. 7 st. in rekening bracht.

Van de zeven koperen kronen, die de kerk sieren, hangen er drie in het schip, terwijl in elken zijbeuk twee kleinere zijn aangebracht. Deze kronen zijn niet de oude, die ten tijde van de reformatie door de Roomschen werden verborgen en later door een doodgraver zijn gevonden.

In 1628 immers werd in rekening gebracht „voor 't maken en leveren van een nieuwe croon met een stang, mitsgaders een nieuwe strop aan het cruys van kerktoren” een bedrag van 24 gl. en 14 st., terwijl in 1661 door Johannes Kampvoort, geelgieter te Rotterdam, vier koperen kronen en verschillende kandelaars voor het gestoelte in de kerk werden geleverd tegen de som van 613 gl. 2 st. Een koperen lezenaar voor den preekstoel, eveneens door genoemden Kampvoort gemaakt, kostte 28 gl. 7 st.

De koperen voorlezerslezenaar werd in 1724 aangekocht van den geelgieter Harmanus Walbroek¹⁾. Blijkens aantekening van de kerkelijke goederen is de kroon, in het ruim tegenover het koor hangende, aan de kerk gelegateerd. Jammer is het, dat de vroegere kaarsverlichting, die aan de

1) Geelgieter te Rotterdam 1664-1755. Zie over hem het nog te verschijnen tiende deel van N.N.B.W.

kerk een bijzonder cachet verleende en nog vrij lang stand hield, tenslotte verdrongen werd door de electrische verlichting. Hoewel de kandelaars daardoor eveneens overbodig zijn geworden, heeft men er niettemin eenige bewaard, wat uit architectonisch oogpunt het interieur stellig ten goede komt.

De kleine boekenschat, waarover de kerk in de 17de eeuw beschikte, was ondergebracht in een lessenaar met „gedrayde stylen en pylaren”, vervaardigd in 1638. Zij bestond uit de hierna genoemde deelen:

1. een groote bijbel;
2. de acten van de nationale synode bij convocatie der Staten-Generaal gehouden te Dordrecht in 1618-1619;
3. een groot martelarenboek Mellini;
4. de „institutie van Johannes Calvinus”;
5. „Uitlegginge van de 4 evangeliën van Calvijn”;
6. „Uitlegginge van de brieven van Paulus en andere apostelen”;
7. het „huisboek Bullingeri”;
8. alle tractaten of werken van Couper;
9. de „historia Sleydani”;
10. Emanuel de Meteren.

Verder nog 6 testamenten ten behoeve van schout, ambachtsbewaarders en kerkmeesters, in totaal derhalve 16 banden, waarvan 10 in folio en alle gebonden, met sloten, waarvoor een bedrag van ruim f 132,- moest worden betaald. Al deze boeken waren in 1637 door schout en kerkmeesters aangeschaft uit overweging, dat zulks strekte „tot oeffening en vordering van een waren relegie”.

Gaan wij thans over tot het beschrijven van de geschilderde ruiten, die vroeger de grootste kostbaarheden van de kerk uitmaakten en welker kunstzinnige kleurenrijke uitvoering den beoefenaar der heraldiek geen gering genot verschaft. Aan deze ruiten hebben wij het te danken, dat de namen van vele regeeringsleden, wier wapens er op voorkwamen, voor ons zijn gespaard gebleven, want een geschiedschrijver uit die dagen, G. van Spaen, legde vele belangrijke gegevens over deze kerkglazen vast in zijn „Beschrijvinge der stad Rotterdam en eenige omliggende dorpen.”

In het begin der 18de eeuw kwamen op een achttal hieronder vermelde kerkramen de volgende geschilderde wapens voor:

1. Het wapen van Rotterdam, omringd door de wapens van de regenten dier stad: Dirk de Raad, Johan Beyer, Adriaan Boon, Samuel Beyer, Burgemeesters, Willem Bastiaanz Schepers en Adriaan Soury, fabrycken, Samuel Beyer en Bastiaan Schepers, Pensionarissen.

2. Het wapen van Schieland, omringd door de wapens van Johan van IJk, dijkgraaf, Gregorius Kats, Steven van der Does, Theodorus van Bleiswijk, Amilius Kool, Karel Baron van den Boetselaar, Johan Kievit, Hoogheemraden, Mr. Kasper Hend. Selkart, Rentmr. en Secretaris.

3. Het wapen van Hillegersberg, voorstellende een vrouwtje met haar schort vol zand gevuld, omringd door de wapens van Hendrik Snouk, schout, Pieter Ariensz. van den Berg, Kerkmeester, Gabriel Willemsz van 't Reuzenhuis¹⁾, oud-kerkmeester, Jan Jansz. van der Togt, kerkmeester, Jacob de Ruiter, oud-kerkmeester, Mr. Adriaan van der Wolf, secretaris.

4. Het wapen van Beukelsdijk, O. en W. Blommersdijk, (Kool) omringd door de wapens van de regeerders van dat ambacht: Johan de Mey, ambachtsheer en Heer van IJsselmonde, Johan Borstius, schout, Willem van Bultestrate, president schepen, Hendrik Crimes, Thomas Croese, Sybrant van der Lely, Nikolaas Phenix, Daniel van Keersberge, Johan de Graaf, schepenen en Hendrik Snouk, secretaris.

5. Een bijbel met opschrift „Zalig is hij die leest”, omringd door de wapens van Josias Heinsius, predikant, Jan Kornelisz. Kerkhof, Pieter Eldertsz. Hamswijk, Bruin Jacobs Bruin, ouderlingen, Maarten Kornelisz. van der Vliet, Klaas Dirksz. van Dijk, diakenen, Jan Kornelisz. van Krimpen, oud-diaken.

6. Het wapen van de groote visscherij omgeven door de wapens der commissarissen Jakob Navander, Hendrik Rammelman, Adriaan Hartman, Johan Timmers.

1) Pieter Ariensz. van den Berg en Gabriël Willemsz. van 't Reuzenhuis waren tegen het einde van de 17de eeuw de beide ambachtsbewaarders van Hillegersberg.

7. Nogmaals het wapen van Schieland omringd door de wapens van Mr. D. Hoogendorp, dijkgraaf, Johan van Berkel, Mr. A. Vossenburch, Mr. C. Nieuwpoort, Mr. Navander en Abraham van Kleef.

Dit raam was in een ander tijdperk geschilderd dan het achter no. 2 bedoelde.

8. Het wapen van Holland.

Behalve deze acht glazen trof men nog enkele andere aan, met allerlei voorstellingen, meest versierd met lof- en bloemwerk.

Wie deze ramen zal hebben geschilderd, heb ik niet kunnen nagaan. Ofschoon ik alle kerkerekeningen nauwgezet heb bestudeerd, trof ik slechts één kwitantie aan en wel die van de meesters Willem van Kleef en Pieter Lover, waarin zij verklaarden op 16 Sept. 1700 ontvangen te hebben de som van drie gulden vanwege het schilderen van „een wape met een ruyt in de publyke kerk tot Hillegontsbergh”.

Van Ollefen beweerde in 1797, dat de kerk voorheen een pronkstuk was geweest „door haar ongemeen fraai beschilderde, thans meerendeels vervallen glazen”, waarvan men nog eenige overblijfselen kon zien.

Waren omstreeks 1800 dus nog enkele resten over, sedert tientallen jaren is van deze ruiten, blootgesteld aan weer en wind en tot mikpunt gebruikt door de baldadige straatjeugd, geen fragment meer te vinden.

Behoudens een glasschildering boven den hoofdingang van de kerk, een bijbelsche voorstelling van Mozes, en een, boven den uitgang naar het kerkhof, voorstellende Jezus wandelende op de golven, beide van modern maaksel, beschikt de kerk over géén gebrandschilderde ramen.

Teneinde tot de stichting van een orgel te geraken, vormde zich in 1828 een commissie, bestaande uit de heeren G. C. Droogleever Fortuyn, predikant, C. van der Kloot, kerkmeester, L. Huisman, kerkmeester, W. N. A. van Mie-rop, burgemeester, P. Kleiweg, 1e assessor, P. Slobben, 2e assessor. Deze commissie had tot taak het inzamelen van de noodige gelden en het treffen van alle voorbereidende werkzaamheden.

De eerste steen voor den opbouw werd den 23en Augustus

1828 gelegd door Constantia Johanna Maria, oudste dochter-
tje van den burgemeester. Het bij deze gelegenheid uit-
gesproken gedicht luidt als volgt:

Zoo legt gij de eerste hand aan 't lang gewenscht gesticht
Dat hier tot steunsel van den godsdienstpligt zal strekken
Zoo hebt ge, in 't oog van God, een heilzaam werk verrigt;
Dat, nog bij 't nakroost, dank en vreugdgevoel zal wekken.
Wij juichen 't luide toe, waarden 't eêlst gevoel,
Waaruit de gift ontsproot, bij wie hier, bij mogt dragen;
Bij zoo veel goeds en schoons blijv' nimmer 't harte koel;
Bij zulke eenstemmigheid voel 't Godsgebouw zich schragen.
Straks staren we op de luit, die onder goed beleid
Voltooid, aan 't Godsgebouw een schooner glans zal geven;
Maar hooger waarde erlangt, wanneer de lieflijkheid
Der toonen, haar ontlokt, ons aan ons zelf hergeven;
Als hier de stille rust ons aan 't gewoel ontvoert,
En wij op hooger doel en reiner weelde bogen;
Het hart zich opwaarts heft, door 't orgelspel geroerd,
En zoo den lof verheft van 't eeuwig Alvermogen;
ô Dan, dan zegent wis ons hart den blijden dag,
Die d'eersten grondsteen van het pronkstuk vallen zag.

De vervaardiging van het orgel was opgedragen aan den
orgelmaker A. Meere Sr., die het in twee jaren tijd voltooide.
De plechtige inwijding door den predikant A. R. Berghage
geschiedde den 22en Augustus 1830.

Het koor, in het verlengde van het hooger opgaand schip,
werd in 1687 verbouwd blijkens een vroeger in den muur
aangetroffen steen met het opschrift:

„De Heer Hendrik Snouk
die heeft aan dezen oosterhouk
vijff voeten diep op t mulle zand
den eersten steen ter neer geplant.

Den 6 Sept. 1687, als Kerkmeesters waren Pieter van den
Berg en Jan van der Togt.”

In 1689 werd aan E. Leeftangh betaald „voort hacken van
eenige namen in den blaauwe steen achter int choor van de
kerk gemetselt” de som van 6 gl. 13 st.

Aanmerkelijke verbeteringen werden aangebracht in 1856. In den gevel aan de achterzijde van het koor is een steen gemetseld met vermelding: „dit gebouw is vernieuwd 1856, Kerkmeesters waren A. de Leeuw en D. Oosterhoek”.

De eenige wandbekleding in het koor is een tien gebodenbord, in 1677 geleverd door Abram Westervelt, die voor het schrijven van de tien geboden een bedrag van f 250.— ontving.

Niet lang geleden vonden wederom ingrijpende veranderingen plaats. Het orgel, dat achteraan in het koor stond, werd tegen den torenwand gesteld en de daardoor ontstane ruimte benut voor het maken van een achteruitgang, een stookplaats voor de centrale verwarming en een privaat.

Twee kolossale grafzerken, voor zoover ik heb kunnen nagaan, zonder inscriptie, moesten tijdens deze werkzaamheden worden uitgegraven.

De consistorie of kerkekamer, die men van koor en zijbeuk uit kan betreden, is een aangenaam, vroolijk vertrek, in den tegenwoordigen vorm verbouwd in 1783, nog onlangs van een nieuwe bevloering en vloerbedekking voorzien en verrijkt met een in deze omgeving passend meubilair. Op gezette tijden vergaderen hier kerkvoogdij en kerkeraad, terwijl de catechisanten er wekelijks worden onderwezen.

Wat de aandacht trekt is een koper kroontje, vermoedelijk dateerende van 1676.

Als bijzonderheid wordt opgemerkt, dat in het koor vóór de kerkekamer een zinnebeeldig grotwerk heeft gepronkt, vervaardigd in opdracht van den schout E. H. Sissemis. Aan dit grotwerk heeft zekere Andries Herpst met zijn knechten gewerkt van 29 Oct. 1749 tot 26 Jan. 1750, eenige weken in de maand Febr. en de geheele maand April 1750. Als bouwstoffen werden gebezigd gebroken „Elementz” koraal, 263 „kettings” vergulde koraal, verscheidene paarse, blauwe, witte en roode buizen, goud-zwavel, groen en blauw strooisel benevens 7 koperen pijlen. Wat het grotwerk uitbeeldde, welke bedoeling men ermede had, is niet bekend.

Nadat in 1757 en 1762 herstellingen waren aangebracht werd het bij den bouw van de nieuwe consistorie in 1783 verplaatst. Eerst omstreeks 1830 zal het grotwerk zijn afgebroken. Althans in een schrijven aan het kerkbestuur

deelt de timmerman Hoornweg mede, dat hij van den maker van het orgel had vernomen, dat deze voornemens was het gansche lijstwerk dat nù voor den toren stond, weg te breken, en vestigde hij er de aandacht op dat het alle ingezetenen ten hoogste zou smarten, indien „een stuk daarvan voor honderd jaren de kerk boven al zijn bureu heeft uitgemunt” zou worden gesloopt. Niettegenstaande er dus blijkbaar nog ingezetenen waren, welke het verdwijnen van een dergelijk veelkleurig pronkstuk als een gemis aanvoelden, schijnt het kerkbestuur, te recht, de afbraak te hebben doorgezet.

Boven den hoofdingang, kenbaar aan het in gulden letters geschreven woord „Kerckekamer”, hangt een houten wandbord, waarop de namen der onderscheidene predikanten¹⁾ in den loop der eeuwen zijn bijgeschilderd met het onderschrift: „Gedenck Uwer voorgangeren die U het woord Gods gesproken hebben. De Sendbrief Pauli aen de Hebreënen Cap x iij vers vii”

Hollander.

Rechts van deze naamlijst onderscheidt men een gedicht van Kindt van den volgende inhoud:

Kom onderhoud 't geen is gebouwd
Gods naam ter eere;
Schenk zilver, goud, aan die betrouwd
Zijn 't Huis des Heeren.
God zal gemeen, aan groot en klein
Dan zegen geven,
Op weide en veen, waarvan alleen
Wij moeten leven

Kindt.

Naar mij ter oore kwam, schijnen velen, ondanks de signature „Kindt”, bovengenoemden Hollander als vervaardiger van het opschrift van het gedicht aan te wijzen. Kindt zou dan de dichter moeten zijn. Bij de kerkerekeningen van het begin der 18de eeuw komen echter enkele stukken voor van den schoolmeester Kindt, die met zulk een keurige en

1) Achter dit artikel overgenomen.

kunstige lettervorming zijn geschreven, dat zij, mijns inziens, geenszins de onderstelling wettigen dat laatstgenoemde niet de schilder van deze meesterlijk, eveneens op een zwart houten paneel gewrochte regelen zou zijn geweest.

Het is zeer te betreuren, dat, waarschijnlijk in verband met den aanleg van buizen ten behoeve van centrale verwarming en het aanbrengen van electrische geleidingen, alle zerken, die zich, naar ik mij heb overtuigd in de kerk bevinden, op een afstand van eenige c.M. zijn overdekt met een vastgetimmerden planken vloer¹⁾. Want hoevele grafsteenen en tegels kunnen nog belangrijke gegevens verschaffen en menig raadsel op heraldisch gebied ontsluiëren, inzonderheid voor wat betreft de wapens van Hillegersberg-sche regenten en kerkbestuurders.

Het opschrift van slechts één der zerken op het koor haalt Van den Hoonaard aan. Dit luidt:

„Uit erkentenis voor Maria Tas, huisvrouw van W. B. Hoogenboom, overleden den 28 Jan. 1820, in den ouderdom van 43 jaar²⁾.

„Voor echtgenoot en kroost
een waardig, dierbaar pand;
der droeven heul en troost,
een voorbeeld in haar stand,
ligt hier met stof bedekt,
om eens in eedler dreven
te worden opgewekt
voor 't eeuwig zalig leven”.

De begraafing in de kerk geschiedde zoowel „op het Koor” waar de vooraanstaanden hun familiegraf hadden als in het ruim en onder den toren. Meermalen moesten de kisten worden verplaatst of ontruimd, terwijl op geregelde tijden voor versch zand werd gezorgd.

In 1684 betaalde men aan Maarten Westerwout „voor ver-

1) Blijkens een bestek van 1862 was de kerk in dat jaar nog voorzien van losse bevloeringen onder de banken en loopplanken in de paden.

2) Bloys van Treslong Prins, Grabschriften in Zuidholland II, 118, heeft ten onrechte 20 January. Zie overlijdensadvertentie Rott. Cour. 1 Febr. 1820. W. B. Hoogenboom was steenhouwer van beroep. Vandaar de mooie zerk.

diend arbeidsloon soo in het kruien van sant als in het verhoogen ende verleggen van de sarcken ende tegels in de kerck" de som van 26 gl. 15 st.

Voor doodgraver fungeerde de koster, welke betrekking meestal met die van schoolmeester was vereenigd. Artikel 7 van het reglement, in vergadering van schout, ambachtsbewaarders, achtemannen en kerkmeesters van Hillegersberg op 4 Maart 1718 vastgesteld, bepaalde hieromtrent: „Ende komende tot den dienst van de kerke soo zal den voorschreeve meester ook gehouden zijn den dienst van het voorlesen, voorsingen, het stellen en winden van het uerwerk, het vegen en reynige van de kerke en de gestoeltens met haar yserwerk ende slootwerk, het leggen van de kussens en boeken in de gestoeltens, het aanleggen van vuur ende setten van vuertesten in de stoven van de regenten en de kerkeraad mitsgaders het aansteken ende uytdoen van kaarsen in de avondpredicatie, het luyden der clocquen soo tot de predication als alle middagen". Dat men het met de hygiene niet altijd even precies nam, blijkt uit eenige requesten, die de inwoners van Hillegersberg in 1668 aan hun ambachtsheeren de „Burgemeesteren" van Rotterdam richtten, met verzoek Jan Kind van zijn bediening van schoolmeester-koster en doodgraver te ontslaan en wel omdat deze „de graven in de kerk heeft laten openlegge met simpel planken overdekt, waerdoor menigmaal een ondragelijke stanck in de kerk is veroorzaakt, ten gevolge waarvan vele kerkgangers wegbleven" ¹⁾.

Er bestond een voorschrift dat alle kisten, die kortgeleden in het graf waren neergelaten, met een laag zand overdekt behoorden te zijn.

Nog vrij lang hield het begraven in de kerk stand. Onderstaand uittreksel van een reglement der kosten van het begraven der lijken te Hillegersberg, in vergadering op den 30en Juni 1822 door de notabelen dier gemeente vastgesteld toont dat in voldoende mate aan. Bij het begraven van lijken in het kerkgebouw was verschuldigd voor:

1) Hem werd onder meer verweten het harde stoken van de kachels, waardoor tijdens den dienst brand in de kerk ontstond. Tijdige blussching wist erger te voorkomen.

<i>beneden 2 jaar</i>	de Kerk	armen	doodgraver
gewoon graf en in het ruim	f 2.—	f 1.—	f 1.20
op het koor	„ 3.—	„ 1.—	„ 1.20
zonder luiden	„ 3.—	„ 1.—	„ 0.90
<i>2 jaar tot beneden 10 jaar</i>			
gewoon graf	„ 2.25	„ 1.35	„ 1.20
in het ruim	„ 3.—	„ 1.35	„ 1.20
op het koor	„ 4.50	„ 1.35	„ 1.20
zonder luiden	„ 4.50	„ 1.35	„ 0.90
<i>10 jaar en daarboven</i>			
gewoon graf	„ 5.—	„ 2.10	„ 3.—
in het ruim	„ 6.50	„ 2.50	„ 7.10
op het koor	„ 9.—	„ 3.—	„ 7.10

Waarschijnlijk hield het begraven in de kerk op bij de invoering van het provinciaal reglement op de begraafplaatsen en het begraven van lijken, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1832 no. 29. Immers, toen in 1844 Gedeputeerde Staten van Zuidholland vorderden, dat in het vervolg bij de rekeningen van de gemeente jaarlijks moest worden overgelegd een specificatie van de inkomsten en uitgaven der burgerlijke begraafplaats te Hillegersberg, werd eveneens bedoeld op de som, die jaarlijks op quitantie van kerkmeesters in uitgaaf werd geleden als schadevergoeding voor de kerk wegens het gemis van het begraven in het kerkgebouw.

Nu de kerk haar deuren voor de dooden gesloten moest houden, richtten enkele aanzienlijke Rotterdamsche familiën in 1832 het oog op de ruïne, die, ongebruikt, en als een symbool van vergankelijkheid een prachtige gelegenheid bood tot het metselen van grafkelders binnen haar muren. Na verkregen machtiging werd de grond door het kerkbestuur afgestaan tot den bouw van verschillende kelders, zoowel enkele, die een grafruimte voor 7 kisten toelieten als dubbele, welke 14 kisten konden bevatten.

Binnen deze ruïne bevinden zich de grafkelders van de families:

a. Hudig (1) Baartz (2) Engels (3) Rueb (4);

b. Veltmeyer (5) Kleiweg (6) Nieuwkamp (7) De Jongh (8) Verboon (9) S. St. Martin (10);

c. J. G. Moll (11) Havelaar (12) Gleichman? (13) A. van Hoboken van Rhoon en Pendrecht (14) zonder naam (15).

Om aan veler belangen te kunnen voldoen, was men weldra genoodzaakt ook buiten de ruïne soortgelijke graven aan te leggen, waarvan het aantal thans zeker niet minder dan 60 bedraagt. Het zijn de familiegraven van adellijke en vooraanstaande, meest Rotterdamsche geslachten.

Wanneer ge aan historie en verleden hecht, breng dan eens een bezoek aan deze oude tot grafmonument verheven overblijfselen van een groot en machtig kasteel. Het nog bestaande kleine poortje ingaande, betreedt men een ruimte van 11 M. in het vierkant, omsloten door eenige meters hooge, brokkige muren, met sporen van rondbogige tongewelven en fragmenten van een traptoren. Trapsgewijs liggen hier de enorme grafzerken der ingemetselde kelders. Toef een wijle te midden van de resten van dezen eens trotschen en stellig massieven burchttoren, met Uw gedachten ver weg van het hedendaagsch gebeuren.

Dan zullen de verweerde, brokkige, eeuwenoude steenen van het vervallen stamhuis der Heeren van Matenesse verhalen van het wreed geweld van den baljuw Willem Nagel, van diens plunderingen, brandstichting en niets ontziende wraakzucht ten opzichte van Kabeljauwsch-gezinde edelen.

Het kerkhof wordt voor het eerst aangeroerd in een charter van Joannes Knijff, Bisschop van Groningen, wijbisschop van Utrecht, die 12 Juni 1565 verklaarde het kerkhof te Hillegersberg, dat door bloedstorting was ontwijd, opnieuw te hebben gewijd. De ommuring vond eerst in 1626 plaats. Een thans verdwenen opschrift in hartsteen luidde als volgt:

Dees muur lange verwacht en eindelijk nu geboude
Tot des Kerkhofs sieraat, rustplaats voor jong en oude
Michiel de Meijer was Schout in dat selve jaar
Jacob Korneliszoon van Dijk, en noch aldaar
Engelbregt Willemsz, kerkmeesters, als men melde
Duysent ses hondert jaar en 26 telde

God geeft ons allen geluck en voorspoet mee,
En namaals rust en heyl in d'Hemelse woonstee
In fide fidelis.

Het ijzeren hek voor de kerk tegenover de Kerkstraat, werd gesmeed door Corn. Nieuwenhuysen te 's-Gravenhage, naar het ontwerp – stijl Lodewijk XV – van den Rotterdammer Joh. de Lezenne.

Blijkens de kerkerekeningen van het jaar 1761 bedroeg het gewicht 1260 pond en beliepen de kosten een bedrag van 290 gl. 6 st. Barent Prins, de beeldhouwer, zorgde voor de „vasen op de steenen pilasters”, waartoe deze 2 stukken „sosense” steen gebruikte elk 40 duim hoog, 22 duim breed en 18 duim dik. Na het uithakken en beeldhouwen werden deze vazen in Maart 1762 op de hekpijlers aangebracht.

Staande voor het hek aan de voorzijde van de kerk leest men op de linker pilaar: „Schout I. Steenlack, Secretaris I. van Rooyen” en op de rechter: „kerkmeesters C. Slootweg Jr., P. van Straten”.

Het pad, dat over het kerkhof naar den achteruitgang van het kerkgebouw leidt, was vroeger toegankelijk over een draai-bruggetje, de zoogenaamde „Kerkedraay”, welke in 1747 vervangen werd door een houten vaste brug. Na demping van de sloot aan den Bergweg schijnt ook daar een ijzeren hek te zijn geplaatst.

Evenzeer van historische beteekenis, dient tot slot in de annalen onzer Hillegondakerk te worden opgeteekend de 15e April 1934, de datum, waarop voor het eerst door de zorgen van de Nederlandsche Christelijke Radio-Vereeniging een kerkdienst per radio werd uitgezonden.

Voorganger was Ds. F. C. Bosboom, die tot tekst had gekozen: Jes. 55 : 8.

Niet geheel bevredigd moet ik een einde maken aan dit artikel. Hoe gaarne had ik gewenscht over sommige punten iets meer te kunnen uitweiden en een waardiger beschrijving te geven dan thans is geschied. Juist de onderwerpen, die zich daartoe uitstekend leenden, leverden, na raadpleging van het kerkelijk archief, weinig stof op voor een betere behandeling.

Hoofdzakelijk bedoel ik de geschilderde ramen, de oude wandversieringen en de opschriften en gebeeldhouwde wapens op grafzerken en -tegels. Voor het geval dan ook de planken vloer, die thans de steenen bedekt, wordt verwijderd in verband met herstelling, vernieuwing of om andere redenen, houd ik mij voor mededeeling daarvan gaarne aanbevolen.

PASTOORS VAN DE PAROCHIE HILLEGERSBERG

14e eeuw: Geraerdt de Rodenzande.

1404: Johannes, zoon van Henricus, priester v. d. Utrechtsche diocces.

1474: Joannes Jacobus van de Burch, bediening uitgeoefend door Nicolaas Joannes.

1478: Jacobus, zoon van Jac. de Castro, bediening uitgeoefend door Joannes de Hoirn.

1494: Jacobus Mercator, oud 56 jaar.

1507: Gerryt Jacobszoon Quakernaeck.

1512-19: Jan Jacobszoon Mercator.

vóór 1529: Joannis de Uytgheest; deze ruilde het pastoraat voor een Utrechtsche vicarie. Zijn opvolger was:

1530: Nicolaas Holbonis.

1554: Adrianus Cornzn. bedankt vrijwillig voor de pastorie. Zijn opvolger Servatio Fabri doet afstand van de pastorie in 1561-62.

tot 1572: Apollonius Petri.

PREDIKANTEN VAN DE GEMEENTE HILLEGERSBERG

NAAM	BEROEPEN	VERTROKKEN	OVERLEDEN
Arnoldus Genius		naar Pernis 1587	
Herman Grevinkhoven	1587	1591	
Cornelis Cornelisz van Hil	van Uitgeest en Aker-sloot 1591	naar Alkmaar 1596	
Adrianus Jansz van Cruyninge	als proponent 1596	(ontslagen) 1600	1601
Herman Grevinkhoven	van Delfshaven 1601		

NAAM	BEROEPEN	VERTROKKEN	OVER- LEDEN
Lugo van Beyeren	als proponent 1605	naar Schiedam 1612	
Jacobus Bontenbal	als proponent 1612	(ontslag gevraagd) 1617	
Franciscus Junius	als proponent 1617	(doet afstand) 1619	
Jeremias de Sterken	als proponent 1619		1648
Laurentius Cauwus	als proponent 1649		1650
Leendricus Goeree	als proponent 1651		1657
Theodorus Beels	als proponent 1657	naar Maassluis 1667	
Osias Heinsius	van Ooltgensplaat 1668		1697
Ornelius van der Tol	als proponent 1698		1729
Lucas Leeman	van Grootebroek 1730	naar Hoorn 1732	
Michael Bertling ¹⁾	van Alblasserdam 1733	naar Delft als pred. voor de gasthuiskerk 1735	
Wuiko Camping	van Noorddijk 1735		14 Mrt. 1774
Thommas Bondt	van Maasland 1774	naar O. Zaandam 1779	
Thommas Muller	van Giesen Oudekerk 1779		7 Mrt. 1788
Ornelius Justus van Noorden	van Giesendam en Neder-Hardinxveld 1788	naar Schoonhoven 1789	
Christis van Velden	van Andijk 1790	naar IJlst 1799	Dec. 1807
Willem Schintzel	v. Nieuw-Helvoet 1799		
Adolph Frederik v. d. Scheer	van Zegveld 1808	naar Dordrecht 1819	
Gerardus Catharinus			
Droogleever Fortuyn	van Nieuwkoop 1820	naar Zierikzee 1828	
Adrianus Rudolphus			
Berghege	van Heinenoord 1828	emeritus geworden 1867	
Joh. van Walsem	van Veessen 1867	naar Apeldoorn 1869	
Dirk Hendrik Teljer	van Oostburg 1870	naar Hellevoetsluis 1873	
Germanus Joh. Peter v. d. Linden	van Hoevelaken 1874	naar Oud-Beierland 1877	
Albert Janssen Schoon- hoven			
J. Diehl	van Raamsdonk 1880	naar Axel 1882	
D. T. Idenburg	van Oud-Vosmeer 1882	naar Ochten 1896	
J. G. Klomp	van Ter Aa 1896	naar Groningen 1902	
	van Slijk Ewijk en Oosterhout 1902	naar Rijssen 1916	
J. H. van Ameide	van Noordwijk aan Zee 1916	naar Ridderkerk 1919	
J. G. van Reeuwijk	van Oosthem 1919	naar Amsterdam 1928	
J. M. Blankhart	van Nijverdal 1928		
C. Bosboom	van Gelselaar 1930		

1) De latere hoogleeraar in de godgeleerdheid.